

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СКЛАДНИК НЕВЕРБАЛЬНОГО ВИРАЖЕННЯ ПОНЯТТЯ **ЕМОЦІЇ** В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ Т. П'ЯНКОВОЇ

Прокопович Л. С.

Мукачівський державний університет

У статті проаналізовано лінгвістичний складник невербального вираження поняття **емоції** в художньому дискурсі. Виявлено лексеми для експлікування цих станів в авторському мовленні, окреслено їхню лінгвістичну природу й семантико-стилістичне навантаження в організації тексту. Матеріалом для дослідження послужив роман Т. П'янкової «Чужі гріхи». Дібрано корпус лексем для відображення невербального емоційного стану людини. Простежено, що серед емоційних реакцій персонажів часто використовуваними є кінеми (зміни положення тіла й виразу обличчя), фонація (процес мовного продукування) та інші психофізіологічні симптоми. З'ясовано, що інтенсивний стилістичний розвиток психоемоційного стану людини засвідчують дієслова **тремтіти, дрижати, трусити, телепати, крутити** та похідні від них іменники **тремтіння, дрижання, дрижаки**; вираження емоційних станів увиразнено поєднанням номінації емоції (дієслова, іменника чи прикметника) з персоніфікацією; порівняннями (голова така, ніби щось там змішалось, перекинулося, потовклося на дрібнесеньке череп'я; перегавкувалися, як ті пси); епітетами (дрібні дрижаки). Особливу увагу приділено тим лексемам, які вказують на вегетативну реакцію тіла (**лихоманка, лихоманило** та ін.).

Загалом установлено, що в аксіологічному ракурсі окреслений психологічний стан пов'язаний з відчуттям холоду, напр.: **мороз поза плечі, мороз поза шкірою**; невпевненості і страху, напр.: **ватяні ноги; застигли, ніби вкопані; занудило і руки... зів'яли**; яскравими маркерами емоційних станів, почуттів, внутрішніх переживань персонажів слугують лексеми **серце, душа**, які є стрижнем метафоричних конструкцій, численних індивідуальних асоціацій; неабияке значення для відображення емоційного стану має персоніфікація голосу, увиразнена відповідними епітетами, які передають емоційну напругу (**голосом, повним неприхованого роздратування; його слабкий, його ламкий голос; несміливий голос**).

Висновувано щодо багатовекторності вегетативної реакції на вираження тих чи тих емоцій, що засвідчує значний експресивний потенціал, який демонструє глибину переживань, реалізацію морально-етичних категорій як засадничих в аналізованому дискурсі.

Ключові слова: психоемоційний стан, вегетативна реакція, мімічні, просодичні, кінетичні реакції, асоціації, лексико-стилістичні засоби, експресивність, метафоричні конструкції.

*Prokopovych L. S. A linguistic component of the non-verbal expression of the concept of emotions in T. Piankova's artistic discourse. The article analyses a linguistic component of the non-verbal expression of the concept of emotions in artistic discourse. Lexemes for explicating the relevant states in the author's speech were found, and their linguo-stylistic nature and semantic-stylistic load in the text organization were specified. The research material was the novel "Chuzhi hrikhy" (The Sins of Others) by T. Piankova. The corpus of lexemes for conveying a person's non-verbal emotional state was matched. It was established that kinemes (changes in body position and facial expression), phonation (speech production process), and other psychophysiological symptoms were often used in emotional states of the characters. The author found out that intensive development of individual psycho-emotional state is confirmed by verbs **тремтіти, дрижати, трусити, телепати, крутити** and their derivative nouns **тремтіння, дрижання, дрижаки**; the expression of emotional states was rendered via a combination of naming units of emotions (verbs, nouns, or adjectives) with personification; comparisons (голова така, ніби щось там змішалось, перекинулося, потовклося на дрібнесеньке череп'я; перегавкувалися, як ті пси); epithets (дрібні дрижаки). Particular attention was devoted to those lexemes which indicate a vegetative body reaction (**лихоманка, лихоманило**, etc.).*

*In general, it was ascertained that from the axiological perspective, the mentioned psychological state is associated with the feeling of cold, e.g.: **мороз поза плечі, мороз поза шкірою**; uncertainty and fear, e.g., **ватяні ноги; застигли, ніби вкопані; занудило і руки... зів'яли**; striking markers of emotional states, feeling, and inner experiences of the characters consist of the lexemes of **серце, душа**, which are the core of metaphorical constructions and numerous individual associations; voice personification expressed by specific epithets, which convey emotional tension (**голосом, повним неприхованого роздратування; його слабкий, його ламкий голос; несміливий голос**), is of great importance for reflecting emotional state.*

The author concludes the multi-vector nature of vegetative reactions to specific emotions. Thus, it confirms significant expressive potential, which demonstrates the depth of emotional experience and implementation of moral-ethical categories as fundamental in discourse under analysis.

Key words: psycho-emotional state, vegetative reaction, mimic, prosodic, kinetic reactions, associations, lexical and stylistic means, expressiveness, metaphorical constructions.

Постановка проблеми і обґрунтування актуальності її розгляду. Початок ХХІ століття в мовознавчій науці позначений особливою увагою до вивчення проблеми когнітивної лінгвістики. Серед актуальних питань залишаються психолінгвістичні напрями дослідження, зокрема опис та пояснення особливостей функціонування мови і мовлення як психічних феноменів з урахуванням взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників соціально-культурної діяльності особистості. Т. Е. Гарлі пропонує визначати психолінгвістику як науку про психологічні процеси, що зумовлюють функціонування мови, зокрема розуміння, породження, запам'ятовування її [14, 2–3]. О. О. Леонтьєв вводить тлумачення психолінгвістики як науки, що вивчає співвідношення, з одного боку, особистості зі структурою і функціями мовленнєвої діяльності, а з іншого – особистості з мовою як основним складником образу світу людини [6]. Лінгвісти досліджують проблеми психолінгвістики, використовуючи результати вивчення феномену мови, які зібрали філософи, літературознавці, соціологи і психологи.

Останніми десятиліттями у зв'язку з актуалізацією антропоцентричного підходу до вивчення різних феноменів психологізм як у літературознавчих, так і в мовознавчих студіях прокладає собі шлях і в лінгвістиці [7, 173–174]. Увагу дослідників привертають особливості відображення емоційного світу людини, зокрема в художньому дискурсі. Про складність об'єкта дослідження свідчить те, що досі не існує однозначного визначення поняття *емоція* як психологічного явища, як типу поведінки, як психічної діяльності.

Науковці визнають, що емоції включені до структури свідомості та мислення. Вони не несуть інформації про зовнішні об'єкти, про їхні зв'язки та відношення, а також про ті об'єктивні ситуації, у яких відбувається діяльність суб'єкта. Їхньою особливістю є те, що вони безпосередньо виражають відношення між мотивами та їх реалізацією, яка пов'язана із цими мотивами діяльності. Це стає можливим, оскільки емоції – утворення особистісні [1, 32].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці емоції поставали об'єктом наукових зацікавлень А. Вежбицької, В. Г. Гака, Дж. Лакоффа, Н. А. Красавського, В. В. Леонтьєва, В. І. Шаховського та ін. В. Д. Сліпецька вказує на індивідуальний характер емоцій і на те, що вияв емоцій окреслює своєрідний стиль мислення людини і її мовлення [11, 252].

Вивченню емотивних назв та їхньої значущості в художньому тексті присвячені праці М. В. Гамзюка, П. О. Селігея та ін. Особливо важливим аспектом дослідження лексем на позначення емоцій є всебічний аналіз їхніх функційних властивостей, що засвідчують студії М. М. Гончарук, Н. П. Киселюк, В. Д. Сліпецької, Л. С. Прокопович, Н. Ф. Попович та ін.

О. М. Калита, з'ясовуючи засоби вираження емоційних станів у романі Михайла Стельмаха «Хліб і сіль», дійшла висновку, що письменник

описує мімічні, просодичні і кінетичні реакції персонажа [4].

На думку Л. С. Прокопович та Н. Ф. Попович, концентрація досліджень навколо окремих психоемоційних станів людини та їх відображення в поетичній мові сприяє глибшому з'ясуванню взаємозв'язку між художнім дискурсом і відображенням поведінки людини в соціумі [9, 48]. Зокрема, досліджуючи мовностилістичний аспект використання фразеологічних та ідіоматичних одиниць у романі Т. П'янкової «Чужі гріхи», Л. С. Прокопович дійшла висновку, що фразеологізми передають найтонші характеристики людей, відображають, відтворюють особливості того чи того явища, події, характеру, складний спектр емоційних станів [8, 282].

Актуальність теми дослідження вмотивовано орієнтацією сучасних лінгвістичних студій на вивчення специфіки концептуалізації внутрішнього світу людини, невербального вираження її й моделювання засобами лексичної об'єктивації.

Формулювання мети і завдань статті. У пропонуваній статті маємо на меті дослідити способи невербального вираження поняття *емоції* в художньому дискурсі Т. П'янкової «Чужі гріхи». Мета статті зумовлює виконання таких **завдань**: виявити лексеми на позначення емоційних станів через емоційні реакції: кінеми (тобто зміни положення тіла й виразу обличчя), фонацію (процес мовного продукування) та інші психофізіологічні симптоми в авторському мовленні; здійснити частковий компонентний аналіз значень слів; виявити особливості їх використання; простежити загальні тенденції та індивідуально-авторські параметри стилістичної та структурно-семантичної модифікації слів в художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження послуговував роман Т. П'янкової «Чужі гріхи».

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідіостиль того чи того автора, який, серед іншого, дефінують як «спосіб думати і говорити про світ в нерозривній єдності» [13, 9], корелює з розумінням ідіостиллю як сукупності вербальних і невербальних засобів його вираження. Невербальні засоби комунікації разом з вербальними забезпечують адекватне порозуміння у спілкуванні. Як елементи комунікативного коду, вони «мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду слугують для створення, передавання і сприйняття повідомлень» [1, 59]. Особливо актуальними є невербальні засоби для вираження емоцій, зокрема й у художньому дискурсі.

Емоції – це психічні стани людини, у яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання, задоволення, радість, страх, особистісно значущі дієві на неї явища і ситуації, задоволення чи незадоволення її актуальних потреб. В емоціях оприявлене позитивне або негативне ставлення особистості до певних об'єктів, сфер діяльності, до самого себе, інших людей. Емоційне життя людини наповнене багатообразним змістом і виражає оцінні ставлення до: а) конкретних умов, що сприяють або перешкоджають здійсненню діяльності (наприклад, страх, гнів тощо); б) конкретних досягнень у діяльності

й поведінці (наприклад, радість, жаль, смуток тощо); в) ситуацій, що склалися або можливих (ПС, 96).

Для ідіостилю Т. П'янкової характерним є не лише передача цілої гами людських почуттів, які персонаж може пережити одномоментно, а й використання для цього комплексу мовних засобів, центром яких є різні емоційні (вегетативні) реакції тіла, зокрема тремтіння, дрижання, відчуття холоду, важкості, болю, лихоманки. Інтенсивний стилістичний розвиток психоемоційного стану людини засвідчують дієслова: *тремтїти, дрижати, трусити, телепати, крутити* та відповідно похідні іменники *тремтіння, дрижання, дрижаки*, напр.: **Відчувала.., що дрижить ліва ключиця** (14); **Їй вогко, їй темно, їй нестерпно, у неї дуже все болить і голова така, ніби щось там змішалось, перекинулося, потовклося на дрібнесеньке череп'я, мовби не могла надихатися, повільно ворухила губами** (16); – *Н-не плач, – Яків протяг руку до Юстини, котра раптом дрібно затремтіла і заплакала*, ковтаючи слова, далячись ними, їхньою чорнотою, їхнім могильним холодом, їхньою порожнечою (35); **Якова затрусило, зателепало, закрутило**; йому запекло під серцем, забамкало в голові (39); **Дрібні дрижаки осипали все його тіло, і він замертво повалився на студену землю** (41); **Чекав, але не видів і від того ще гірше дрижав** (44); **Раптом пальці її наткнулися на волосся, дрібними дрижаками сипонуло по плечах несподіване щастя** (95); *Юстина розплющила очі, наткнулася на стелю своєї хати і перелякано здригнулася, наче не сподівалася, що і досі жива* (55); ... **Яків побачив, як усю її трусить і колотить** (172). Письменниця експлікує емоційні стани, поєднуючи номінацію емоції (дієслово, іменник чи прикметник) з персоніфікацією (*дрижить ключиця*); порівнянням (*голова така, ніби щось там змішалось, перекинулося, потовклося на дрібнесеньке череп'я; перегавкувалися, як ті пси*); епітетами (*дрібні дрижаки*), використовуючи для вираження складного емоційного переживання опис мімічних, просодичних і кінетичних реакцій персонажа.

Авторка послуговується словами **лихоманка, лихоманило**, які вказують на вегетативну реакцію тіла, напр.: **Тілом котилася дивна лихоманка** (54); **Жінка сильно кашляла, вихаркуючи із себе воду, її лихоманило і вона не могла спромогтися навіть на слово** (172). Згідно з даними тлумачного словника, ЛИХОМАНКА – це *розм.* 1. Хворобливий стан, за час якого людину кидає то в жар то в холод; гарячка. 2. *перен.* Метушлива гарячкова діяльність у якій-небудь галузі (ВТССУМ, 487); ЛИХОМАНИТИ – про відчуття гарячки // про відчуття нервового дрижання внаслідок надмірного хвилювання, страху і т. ін. 2. *перен.* Приводить в збуджений стан; хвилювати (ВТССУМ, 487).

Прикметно, що українці для вираження відчуття невпевненості, страху, розпачу використовують сталий вислів *ватяні ноги*. Власне ці відчуття письменниця передає через цей фразеологізм, напр.: **Вона одразу захиталася на ослаблених ватяних ногах...** (79); **Вона, хитаючись на ватяних ногах, завилала голову в чорну хустку...** (151). В іншому контексті цей стан змальовано через порівняння, напр.:

...ноги якісь нерухомі, тяжкі, ніби налиті свинцем чи привалені річковим камінням (14).

На інтенсивність емоційних переживань вказують семи 'не дихала', 'не розмовляв', напр.: **Дарці щось забракло повітря в легенях, але вона відступатися від свого не хотіла, прагнула правди** (54); **Фецьо затрусився і перестав говорити** (88).

У тому ж мовно-мисленнєвому та аксіологічному ракурсі окреслено психологічний стан, пов'язаний з відчуттям холоду і реалізований за допомогою висловів *мороз поза плечі, мороз шкірою*, напр.: **Десь там, де були груди, відчував холоднечу невидимої могильної плити, котра привалила його, притиснула до землі, до її вологого дна, де пахне прилою хвоєю, мишвою, мурашиним оцтом, корінням зародками перших грибів** (98); **...Яків відчував, що трохи мерзне в плечі** (132); **У хаті було тепло, бо сонце цілий день зазірало їй у вікна, а Дарини здавалося ніби так студено, як буває лише взимку, коли хату на ранок вистуджує мороз** (99); *Михайло ... сварився з жінкою, а сам відчував мороз поза плечі* (231); **І тієї губи шепочуть так тихо і страшно, так пристрасно, що Якову враз мороз шкірою** (129); **Відчувала, що їй мокро у плечі, певно, від того дуже зимно** (14).

Найвищу міру емоційного й фізичного болю, страху, відчаю виражено через втрату свідомості персонажа, напр.: **Вчула, як небом заратнуло, трусоную, лупнуло... Остовпіла. Змаліла. Занімліла. Вклякла. Впала. Звалилася намертво. Провалилася в густу темінь. Щезла для світу, для людей. Не виринала. Не існувала. Не виділа, не відчувала. Не дихала...** (20); **Дивне отупіння зійшло на неї, забрало в неї тям, заціпило, привалило, прибило до берега...** (20). Варто зазначити, що письменниця з метою досягнення стилістичного ефекту – передачі експресії – послуговується дієслівною однорідністю. Адже сутність дієслова в цих контекстах стилістично безмежна. Вони відображають динаміку, енергію, розпач. Багаторазове повторення частки *не* в наведеному уривку особливо разом із повторенням повнозначного слова надає значеннєво-емоційної тональності, привносить певний відтінок почуттєвості, створює стилістичне значення, тло афекту.

Внутрішні переживання персонажа без зовнішніх емоційних проявів передано через стан заціпеніння, напр.: **Перепуджені його криком, Михайло з батьком застигли, ніби вкопані, і роззублено дивилися, як їхній Петро спочатку впав на спину і качався на стежці, тримаючись за голову обома руками, а потім зачав товктися лобом до бука і хрипіти** (97); **Раптом Якова занудило і руки йому зів'яли** (140). Така вегетативна реакція тіла: *застигли, ніби вкопані; занудило і руки...* зів'яли асоціюється з безпорадністю та розпачем. Інші виділені дієслова уже у своїх словникових дефініціях містять емотивне значення, а в контексті набувають більш виразного змістового наповнення й стилістичної ваги.

Як зауважує Г. М. Сютя, серед канонізованих національною мовно-поетичною практикою засобів окреслення емоційних станів ліричного героя особливе місце посідають лексеми *серце, душа* [12, 54]. Показово, що лінгвопростір тексту рясніє цими

лексемами. У романі вони слугують яскравими маркерами емоційних станів, почуттів, внутрішніх переживань персонажів.

Номінація *душа* стає стрижнем метафоричних конструкцій, численних індивідуальних асоціацій, напр.: *І за чоловіка його вже би не хотіла, так він душу її розкеренив* (12); *Вдавала покору, хоч іноді в душі такі бурі вирували, викорчували душу, видирали її з корінням, виламували, метали нею, били об стіни і долівку, крутили, хорували, витискали з неї життя* (28); *Нічого не лишилося в душі Оксани* (180); *Так і стояв, доводив душу до тваринного тремтіння* (184); *І так мучить його цілими ночами, душу йому перевертає, тіло його випалює* (71); *Десь у глибинах його хворого, виснаженого довгими безсонням розуму постійно снували якісь непевні тіні, схожі на людей, котрих він знав і любив і котрими надривав собі душу* (75).

Асоціативність номінації *душа* як вербалізатора переживань, настроїв оновлюється в структурі антропоморфної метафори, напр.: *Хатою із кута в кут металася примара Юстини, так відчайдушно страшно, наче її слаба душа здуріла і шукала виходу з тіла* (39); *Яків повільно повертався до життя, виринав з білої невагомості, з болючої дикої порожнечі, котрою блудила його перелякана душа* (42); *Г– господи! – зіщулено скімліла його душа* (225); *Не виділа лише його душа, кров'ю чорною обливалася* (176); *...і навіть душа Якова змирилася з тим, що не докличеться більше мами* (138).

Специфічну естетизацію слова-образу *душа* спостерігаємо в контексті, де слово *душа* має сакральний зміст, зокрема, *очима Божої матері визирає: Докірливо стояла над Німоткою Гапіїна душа, очима Божої Матері мовчазно визирала його лице з глибини білої подушки* (176).

Слово *серце* – продуктивний компонент образів внутрішнього психологічного мікросвіту персонажів. Його семантику конкретизують сполуки з дієсловами *гупало; подавало голос; облилося кров'ю; защеміло, запекло, завило*, напр.: *Серце йому гупало в грудях, а ноги стали важкими мовби налилися оловом* (136); *Постояла, несміливо прислухуючись до власного серця, котре ледве подавало з-під сорочечки тоненький голос; Серце його облилося кров'ю, защеміло, запекло, завило* (197).

Показове поєднання лексеми *серце* з назвами почуттів, емоційних станів: гніву, милосердя, тривоги, страху, напр.: *Википала, та не могла йому зараз розкрити усе те, що зібралось їй на серці...* (113); *Вітер ворохобив йому чуба, просився за пазуху, під картату сорочку, на схвильовані, розтривожені спогадами груди, на серце, розчулене нинішнім днем* (32); *Яків спочатку здивовано зазмер, провів її поглядом, а потім чогось стривожився, відчуваючи, як за серце його пощипує легенький холодок* (171); *Пообзирає ще раз і з якоюсь не зрозумілою навіть йому самому тривогою обережно поклав на стіл* (196); *– Г– господи! – закричала тривога, невблаганно піднявши свої туги хвилі з глибини душі* (199); *З усіх сил трималася, аби не вибухнути дрібними гострим гнівом, не сказати Фецеві всю правду про його любого сина, про Михайла, аби*

не добити його тою правдою, котрій ціна – ступене, згасле десь під серцем її жіноче щастя (110); *Переборюючи миттєвий страх, котрий навалився на нього, він все ж вирішив перевірити, хто там посеред ночі світить* (136).

Яскравим прикладом опису емоційного стану є характеристики просодії персонажів. Авторка послуговується таким прийомом: характеристика – персоніфікація голосу, що фіксує його зміну, напр.: *Оксана по-змовницьки стихнула голос, ніби в порожній хаті хтось їх міг почути, майже зашепотіла* (92); *Рясними, тяжкими грушками обсипалися слова з дерева його замученого, зазвичай мовчазного серця і голосно гупали на голову Дарині...* (110); *Голос його бився об стіни порожньої хати і глухо опадав на підлогу* (133); *– Ти, чоловіче, відколи сі в кукли бавиш? – додала повільно з неприхованим знуцанням у голосі* (161); *Сухо заскрипів її голос у цвинтарній тиші* (220).

В іншому контексті письменниця використовує експресивно забарвлені синоніми *протягнула, заскреготала* до слова *говорити*, напр.: *– Ох, ну... – протягнула войовничо...* (165); *– Легше? – старою чорноперою вороною заскреготала Юстина* (221).

Фіксуємо низку епітетів, які вплетено в контекст для передачі емоційної напруги голосу, напр.: *Єз уже зачела, то говори! – Не просила – наказувала голосом, повним і неприхованого роздратування* (93); *Нічний став чув його несміливий голос. Весна чула його слабкий, його ламкий голос* (160); *...сказала йому рівним, безбарвним голосом, таким, що ніхто би не зрозумів, попросила чи просто подумала* (200); *...кликав він їх розпачливо прокуреним голосом* (202).

Динамічний характер психоемоційного стану людини виявляють дієслівні метафори із семою: 'йти', 'бігти', 'пресуватися', напр.: *Спішився. Чогось переживав, бо якось надто стрімко вона йшла, ніби спішилася кудись, ніби боялася не встигнути* (171); *А тим часом добігла до злиття рік і стала, ніби вкопана* (172); *Ледве дійшли. Хиталися, обоє, мов підкошені...* (173); *Оксана стрепенулася від його голосу і неквапно пішла до хати* (178); *Повільним кроком, не озируючись на Петра з невісткою, пошкандибав за дитьми і Фецьо...* (204). Семантика дієслівних метафор увиразнена порівняннями: *стала ніби вкопана, хиталися.., мов підкошені*.

Через тропеїчні будови розкриваються емотивні знаки психоемоційного стану образи та осуду. Згідно зі словниковим тлумаченням, ОБРАЗА – 1. Зневажливе висловлювання, негативний вчинок т. ін., що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти душевного болю. 2. Почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чийсь зневажливим словом, негарними вчинком і т. ін. (ВТССУМ, 648). ОСУД – 1. Вияв негативного, несхвального ставлення до кого – чого -небудь // Міра покарання за що-небудь. 2. рідко Категорично висловлена думка про кого-, що-небудь; присуд. 3. Те саме, що засудження 1. (ВТССУМ, 687).

Конкретно-чуттєвої виразності набуває мікрообраз *образа, осуд* на основі предикативної

метафори, напр.: **Образа на Михайла, не виплакана колись, здушувала їй груди, роздирала їх зсередини, боляче видряпувалась з очей колючими сльозами та й стікала на подушки** (99); **Ну, і що? – Блимнула лихими оком, в котрому блудив сором за свого чоловіка і образа на Юстину, що тото їм дозволяла, у своїй хаті, у себе під носом** (103); **Дарка більше не озивалася. Мовчки приймала осуд, пускала його в свою голову, дозволяла там осідати, гуснути, тверднути, кам'яніти. Дозволяла розростатися йому, розпинати їй скроні** (110); **Бачила здивовані очі Якова, в котрих непевно блудили осуд і подив** (113); **Всівся засмучений, розтривожений на танку, тремтячими пальцями вийняв з кишені і дратівливо смалив – аж захлинався гарячим густим димом, навмисно давився ним, ніби хотів, якщо не вдушитися, то хоча б наїстися вдосталь** (9). Загальний метафоричний зміст таких образів, як **осуд, образа, сором, гнів, тривога**, конкретизують сполуки з дієсловами – назвами фізичної дії: **здушувала, роздирала, видряпувалась, стікала, блудив, приймала, пускала, дозволяла, закричала, гуснути, тверднути, кам'яніти**.

Інтенсивність вияву психологічного і фізичного (відчуття **старості, смерті, безсилля**) стану вибудовано з участю негативно маркованих номінацій та образів, напр.: **...і старості, котра тяжким**

валуном розкололася йому об плечі і зробила його слабким дівчаком (202); **...лиш просила у Господа смерті, як не антихристові тому, то хоч уже собі...** (86); **Німотка впав на коліна і вив, сиротою вив, удівцем, вовком, старим слабим псом, невідомим нікому звіром, осканенілим вітром, буревієм** (225). Спостережено, що метафорично-контекстний розвиток оновлює їхню експресивність за рахунок знаходження типових і нетипових об'єктів порівняння.

Висновки та перспективи досліджень. Аналіз дослідження лігвістичного складника невербального вираження поняття **емоції** в художньому дискурсі Т. П'янкової засвідчує глибоку психологізацію твору. Зібрані й описані лексеми на позначення емоційних станів через реакції: кінеми (зміни положення тіла й виразу обличчя), фонацію (процес мовного продукування) та інші психофізіологічні симптоми – характеризуються національно-культурними установками, містять значний експресивний потенціал, який демонструє та передає глибину переживань, морально-етичні категорії, відображає психофізичні процеси.

Лексичний пласт роману багатий і різноманітний, що є свідченням високої художньої майстерності автора. У подальших наукових розвідках зупинимося на аналізі діалектної лексики зазначеного твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Гончарук М. До проблеми поняття «емоція» у лінгвістиці. URL: http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2012_1/Maryna_Honcharuk.pdf
3. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник [для студентів вищих навчальних закладів]. Вид. 3-тє. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
4. Калита О. Мовна експлікація емоційних станів людини у романі Михайла Стельмаха «Хліб і сіль». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. Ужгород, 2018. Вип. 1 (39). С. 38–41.
5. Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англомовної прози ХХ–ХХІ століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02. 04. Київ, 2009. 22 с.
6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 1997. 287 с. URL: <https://studfile.net/preview/3363238/page:7/>
7. Лисиченко Л. А. Ці невичерпні глибини мови : наукова монографія. Харків : ВГ «Основа», 2011. 308 с.
8. Прокопович Л. Мовностилістичний аспект використання фразеологічних та ідіоматичних одиниць у романі Тетяни П'янкової «Чужі гріхи». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. Ужгород : ПП Данило С. І., 2020. Вип. 2 (44). С. 282–288.
9. Прокопович Л. С., Попович Н. Ф. Психолінгвістичний аналіз експресивних лексем у поетичному дискурсі другої половини ХХ століття. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Гельветика, 2021. Вип. 19. Т. І. С. 46–52.
10. Прокопович Л. С. Особливості відображення емоційного стану людини в романі Т. П'янкової «Чужі гріхи». *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2022. № 17. С. 107–111.
11. Сліпецька В. Д. Вербалізація негативних емоцій : Тенденції формування нового мовленнєвого стандарту. *Науковий вісник Дрогобицького державного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*. 2015. № 3. С. 250–255.
12. Сюта Г. В. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 164 с.
13. Тарасова И. А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского) : дис. на соиск. учёной степ. доктора филол. наук : 10.02.01. Саратов, 2004. 484 с.
14. Harley T. A. The Psychology of Language : From Data to Theory. 2 ed. N.Y. : Psychology Press, 2001. 562 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол.ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

ПС – Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

П'янкova Т. Чужі гріхи: роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 240 с.

REFERENCES

1. Batsevych, F. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky* [Basics of communicative linguistics]: pidruchnyk. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
2. Honcharuk, M. (2012). Do problemy poniattia “emotsiia” u linhvistytsi [To the problem of the concept of “emotion” in linguistics]. Retrieved from: http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2012_1/Maryna_Honcharuk.pdf
3. Varii, M. Y. (2009). *Zahalna psykholohiia* [General Psychology]: pidruchnyk [dlia studentiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv]. Vyd. 3. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. Kalyta, O. (2018). Movna eksplikatsiia emotsiinykh staniv liudyny u romani Mykhaila Stelmakha “Khlib i sil” [Language explication of human emotional states in Mikhaylo Stelmakh’s novel “Bread and salt”]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia Filolohiia*. Uzhhorod, 1 (39), 38–41 [in Ukrainian].
5. Kyseliuk, N. P. (2009). Verbalni ta neverbalni zasoby aktualizatsii emotsiinoho stanu radosti v khudozhnomu dyskursi (na materiali anhlovnoi prozy XX–XXI stolit) [Verbal and non-verbal means of actualizing the emotional state of joy in artistic discourse (on the material of English-language prose of the 20th–21st centuries)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
6. Leontev, A. A. (1997). *Osnovy psiholinguistiki* [Basics of psycholinguistics]. Moskva: Smyisl. Retrieved from: <https://studfile.net/preview/3363238/page:7/>
7. Lysychenko, L. A. (2011). *Tsi nevycherpni hlybyny movy* [These inexhaustible depths of language]: naukova monohrafiia. Kharkiv: VH “Osnova” [in Ukrainian].
8. Prokopovych, L. (2020). Movnostylistychnyi aspekt vykorystannia frazeolohichnykh ta idiomatychnykh odyntys u romani Tetiany Piankovoï “Chuzhi hriky” [The language-stylistic aspect of the use of phraseological and idiomatic units in Tetiana Piankova’s novel “Alien sins”]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Filolohiia*. Uzhhorod: PP Danylo S. I., 2 (44), 282–288 [in Ukrainian].
9. Prokopovych, L. S., Popovych, N. F. (2021). Psykholinhvistychnyi analiz ekspresyvykh leksem u poetychnomu dyskursi druhoi polovyny XX stolittia [Psycholinguistic analysis of expressive lexemes in poetic discourse of the second half of the 20th century]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Uzhhorod: Helvetyka, 19 (1), 46–52 [in Ukrainian].
10. Prokopovych, L. S. (2022). Osoblyvosti vidobrazhennia emotsiinoho stanu liudyny v romani T. Piankovoï “Chuzhi hriky” [Peculiarities of conveying the emotional state of a person in T. Piankova’s novel “Other People’s Sins”]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka Seriia “Filolohichni nauky” (movoznavstvo)*, 17, 107–111 [in Ukrainian].
11. Slipetska, V. D. (2015). Verbalizatsiia nehatyvnykh emotsii: Tendentsii formuvannia novoho movlennievoho standartu [Verbalization of negative emotions: tendencies of forming new speech standards]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia “Filolohichni nauky” (movoznavstvo)*, 3, 250–255 [in Ukrainian].
12. Siuta, H. V. (2010). Linhvosvit poezii avtoriv Niu-Yorkskoi hrupy [Linguistic knowledge of poetry by authors of the New York group]: monohrafiia. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
13. Tarasova, I. A. (2004). Poeticheskiy idiostil v kognitivnom aspekte (na materiale poezii G. Ivanova i I. Anenskogo) [Poetic Idiostyle in the Cognitive Aspect (Based on the Poetry of G. Ivanov and I. Anensky)]. (Dysertatsiia doktora filolohichnykh nauk). Saratov [in Russian].
14. Harley, T. A. (2001). *The Psychology of Language: From Data to Theory*. 2 ed. N.Y.: Psychology Press.

DICTIONARIES

ВТССУМ – Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / ukl. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF “Perun”, 2009 [in Ukrainian]

ПС – Psykholohichni slovnyk [Psychological dictionary] / za red. N. A. Pobirchenko. Kyiv: Naukovyi svit, 2007 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Piatkova, T. (2020). *Strangesins: novel*. Kharkiv: Klub simeinogo dozvilia [in Ukrainian].